

PHEGEA

driemaandelijks tijdschrift van de
VERENIGING VOOR ENTOMOLOGIE
van de
Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde van Antwerpen

Redaktieadres : W. De Prins, Diksmuidelaan 176, 2800 Berchem. Tel. : 031-22.02.35

Jaargang 5

Oktober 1977

Nummer 4

ACENTRIA NIVEA (Olivier) (Pyralidae)

Verscheidene auteurs (o.a. Bourgogne, Reichholf) beklagen zich over de onvoldoende kennis betreffende de verspreiding van Acentria nivea Olivier. Dit is eigenlijk ook helemaal niet zo verwonderlijk want ten eerste zijn er maar weinig lepidopterologen die zich met Microlepidoptera bezig houden en ten tweede wordt A. nivea niet steeds onmiddellijk als vlinder herkent. Zijn levenswijze, gedrag en morfologie wijken zo sterk af van de "gemiddelde" vlinder, dat vroegere entomologen zelfs gemeend hebben een afzonderlijke orde te moeten opstellen voor deze soort.

Nu is de biologie van A. nivea gelukkig wel goed bestudeerd -Berg schreef er in 1941 zelfs een artikel van tachtig bladzijden over - en ook hier merken we onmiddellijk dat we met een eigenaardige soort te doen hebben. De rups leeft namelijk onder water van 0,5 tot 3 m diepte. Zij komt dus veel dieper voor dan de rupsen van Nymphula en Paraponyx, die eveneens onder het wateroppervlak leven. Als voedselplanten werden vermeld : Potamogeton natans, P. crispus, P. perfoliatus, P. pectinatus, Polygonum amphibium en Chara sp.

Een andere eigenaardigheid is het feit dat de wijfjes van A. nivea in twee vormen voorkomen : een vleugellose en een gevleugelde vorm (f. hansoni Stephens). In België heeft men tot nu toe slechts de gevleugelde vorm gevonden. Dit betekent natuurlijk niet dat er in ons land geen vleugellose wijfjes zouden voorkomen, want wie is er al naar op zoek gegaan? De soort leeft in stilstaand water met rijke plantengroei. De wijfjes zitten op de plantestengels, soms zelfs onder water.

De soort vliegt in twee generaties : tijdens de eerste (mei-juni) zijn de vlinders zeldzamer dan in de tweede

(juli-augustus). In sommige gunstige jaren kan de soort zeer talrijk optreden. Zo kunnen er 100 exemplaren per vierkante meter bijeengespoeld liggen op het wateroppervlak. De soort is namelijk een slechte vlieger en de minste windzucht slaat de tere vlindertjes reeds neer. Dit merkt men ook op bij de lichtvangst; terwijl andere Pyraliden wild rond de lamp cirkelen, rommelt A. nivea maar wat rond, dicht bij de grond, ongeveer op dezelfde manier als de mannetjes uit het genus Hepialus.

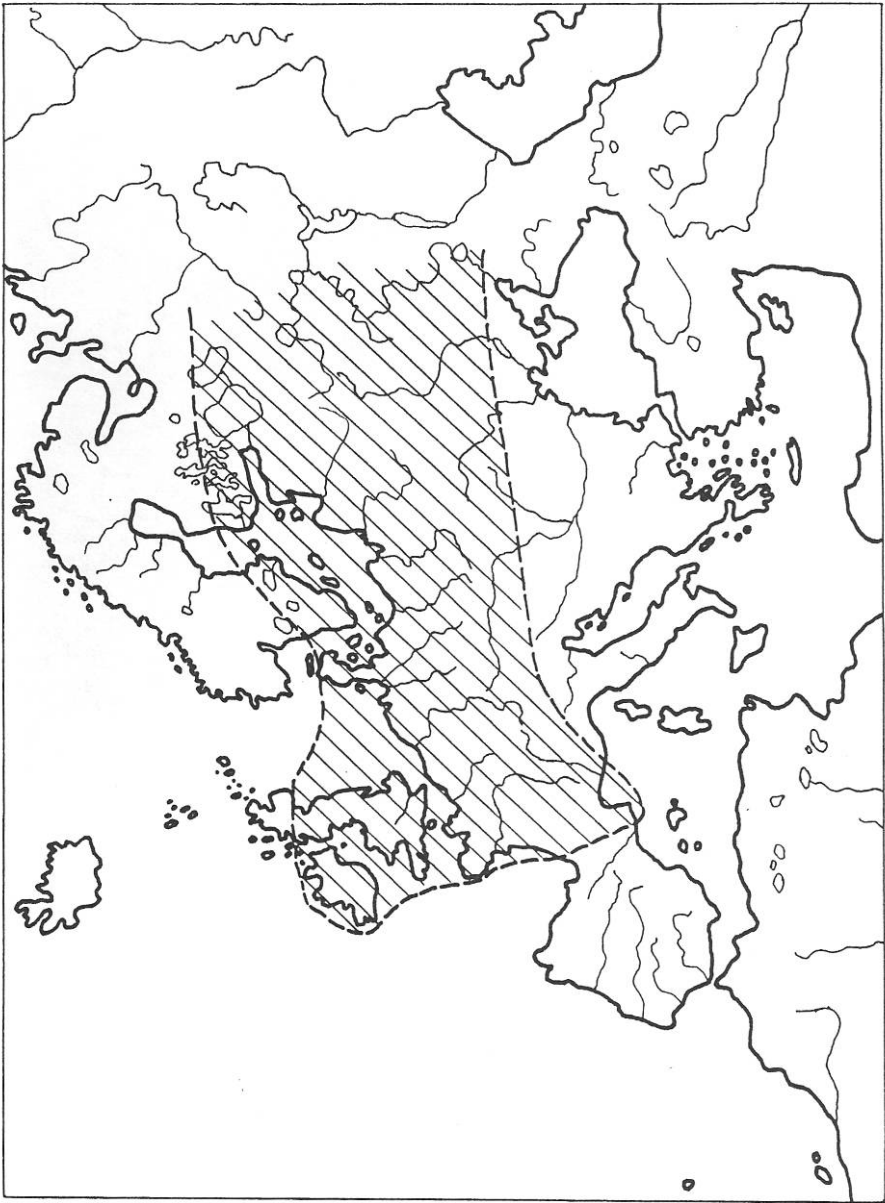
Maar hoe komt het dan dat A. nivea soms verscheidene kilometer ver van alle water wordt aangetroffen? Een mogelijke verklaring ligt natuurlijk in het feit dat de vlinders zo ver weggevoerd worden door de wind. Hun kleine gestalte en hun licht gewicht maken zulks gemakkelijk mogelijk. Maar ook de drang om nieuwe biotopen te bezetten speelt hierbij een rol. Hierdoor is ook het dimorfisme van de wijfjes te verklaren. Stilstaand water komt meestal geïsoleerd voor en enkel bij zware regenval, overstromingen e.d. zouden de aparte vijvers, vennen enz. contact met elkaar kunnen krijgen zodat de rupsen van het ene water in het andere zouden kunnen geraken. Nu is echter bij een onderzoek in Zuid-Beieren gebleken dat dit niet gebeurt. Integendeel, hoogwater heeft een massale sterfte van de rupsen tot gevolg. Dus moet het opzoeken van nieuwe gebieden door de gevleugelde wijfjes gebeuren.

Nu is het wel bemerkenswaardig dat Maes, Schuurmans en ikzelf de soort vrijwel tegelijkertijd aantreffen en wel voor het eerst in de hete zomer van 1976. Ook Johnson (1977) en Warren (1976) vingen de soort in Engeland talrijker dan normaal, soms ver van elk water. Pérez De-Gregorio ving de soort zelfs op 20 km van het normale biotoop in de omgeving van Estartit (Spanje). Het is denkbaar dat de soort door de droogte gedwongen was nieuwe biotopen op te zoeken en dat er daardoor zoveel vangsten buiten het normale gebied plaats vonden.

Zoals hoger reeds vermeld is de geografische verspreiding van A. nivea slechts zeer onvoldoende bekend. Bij het na pluizen van een hele stapel literatuur werd het echter duidelijk dat de soort verspreid is in Centraal-Europa, van Ierland in het westen tot Rusland (en verder?) in het oosten en van Zuid-Zweden en Zuid-Finland in het noorden tot Katalonië en de Alpen in het zuiden. (Zie kaart 1). Onlangs werd ze ook in Noorwegen aangetroffen. Per land konden volgende vindplaatsen genoteerd worden :

Denemarken : Esrom Sø, Furesøen, Lyngsby Mose, Strandmøllen, Masnedsund, Guldborg, Faaborg, Brabrand Sø, Randers Fjord, Ringkøbing Fjord, Flensborg Fjord.

Duitsland : Stassfurt, Garching, München, Ammersee, Aigen am Inn, Regensburg, Erlangen, Wallerberg, Hof, Selb, Speyer, Budweis.

Kaart 1 : De verspreiding van Acentria nivea in Europa.

Frankrijk : Quimperlé, Etangs de Soustous, Pont de la Tortière, Orléans, Pau, Etang de Brisemiche, Bois de Chaville.

Groot-Brittannië : Cambridgeshire, Staffordshire, noordelijk tot het Caledonian Canal.

Ierland : geen specificaties.

Nederland : Overveen, Noordwijkerhout, Warmond, Texel, Velp, Beekhuizen, Huissen, Ysselmonde.

Noorwegen : Kristiansand.

Oostenrijk : Innsbruck.

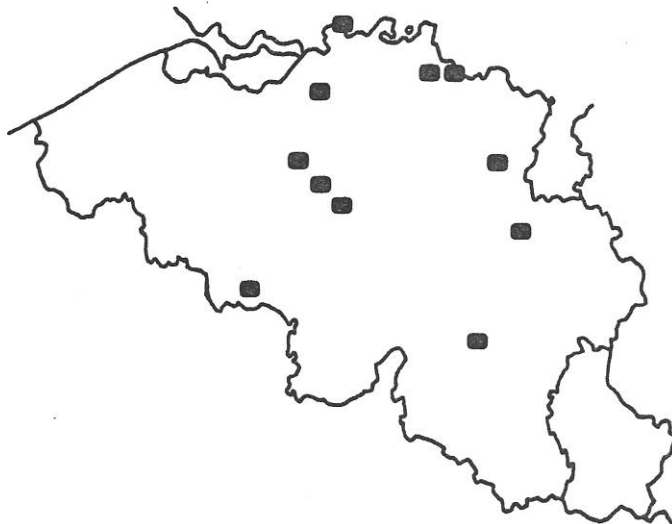
Polen : Wilno, Zawiercie, Lwow, Stryj.

Spanje : Estartit, Cap de Creus.

Tsjechoslowakije : Gbely, Vrable, Mlynany.

Zwitserland : Romanshorn, Staat, Berlingen.

In België werd de soort voor het eerst vermeld door Donckier de Donceel in 1882 uit het bos van Linthout. Nadien werd ze ook gevangen te Brussel (de Crombrugge), Frameries (Dufrane), Aye (Richard), Luik (Janmouille), Zutendaal (Houyez), Groenendaal (de Laever) en Essen (Hontelé). B. Maes ving 5 exemplaren te Zwijndrecht in de eerste helft van juli 1976. J. Schuurmans ving de soort te Arendonk in augustus 1976 en ikzelf ving 3 ♂ te Postel op 9 juni 1976, 1 ♂ + 1 ♀ op 14 juni 1976 en te Arendonk 2 ♂ + 3 ♀ op 20 augustus 1976.

Kaart 2 : Vindplaatsen van Acentria nivea in België.

Over de systematische positie van A. nivea is nogal wat gediskussieerd. Wocke (1871) stelde er een aparte familie voor op - de Acentropodidae - en Ragonot (1890) meende dat de soort kon ondergebracht worden in een speciale onderfamilie van de Pyralidae, de Acentropodinae. Hampson voegde de soort bij de Schoenobiinae, eveneens een onderfamilie van de Pyralidae. Marion (1955) plaatste de soort weer in een aparte familie : de Acentropidae, omdat in de voorvleugels ader 1a ontbreekt, terwijl die volgens Forbes altijd aanwezig is bij de Schoenobiinae. Thans wordt de soort echter wel weer bij de Schoenobiinae ingelijfd.

De mannetjes van A. nivea bereiken een spanwijdte van amper 13 mm. Zoals reeds gezegd zijn de meeste wijfjes vleugellos. Toch komen er ook gevleugelde wijfjes (f. hansonii Stephens) voor en die kunnen een spanwijdte van 18 mm bereiken. De voorvleugels zijn volledig vuilwit, zowat de kleur van paraffine, iets grijs getint, zonder tekening. De achtervleugels zijn zuiver wit en het abdomen is bruin.

W.O. De Prins

Literatuur :

- Berg, K. - Contributions to the biology of the aquatic moth Acentropus niveus (Oliv.).
in : Vidensk.Medd.fra Dansk naturh.Foren. 105, p. 59 (1941).
- Bourgogne, J. - Note sur quelques Pyralidae, dont une espèce nouvelle pour la France.
in : Alexanor 8, p. 367 (1974).
- Crombrugge, de - Catalogue raisonné des Microlépidoptères de Belgique (1906).
- Deurs, W. van - Danmarks Fauna, 48, Sommerfugle VI, Pyralider (1942).
- Donckier de Donceel, Ch. - Catalogue des Lépidoptères de Belgique (1882).
- Hruby, K. - Prodrómus Lepidopter Slovenska (1964).
- Janmouille, E. - Microlépidoptères intéressants capturés à Aye en 1946.
in : Lambillionea 47, p. 35 (1947).
- Janmouille, E. - Remarques sur la faune belge.
in : Lambillionea 58, p. 19 (1958).
- Janmouille, E. - Remarques sur la faune belge.
in : Lambillionea 62, p. 14 (1962).
- Johnson, P. - Acentria nivea (Olivier) at light.
in : Ent. Record 89, p. 11 (1977).

- Krogerus, H. - *Catalogus Lepidopterorum Fenniae et Scandinaviae, Microlepidoptera* (1971).
- Lhomme, L. - *Catalogue des Lépidoptères de France et de Belgique, Volume II, Microlépidoptères*, (1935-1946).
- Marion, H. - Révision des Pyraustidae de la faune française, IV, Révision systématique.
in : *Revue française de lépidoptérologie*, 15, p. 41 (1955).
- Meyrick, E. - *A revised Handbook of British Lepidoptera*, (1927).
- Müller-Rutz, J. - *Die Schmetterlinge der Schweiz* (1914).
- Opheim, M. - Nye lepidoptere for Norge.
in : *Atalanta Norvegica* 3, p. 16 (1977).
- Osthelder, L. - *Die Schmetterlinge Südbayerns und der angrenzenden nördlichen Kalkalpen, 2. Teil, Die Kleinschmetterlinge* (1939).
- Pérez De-Gregorio, J. - *Aportaciones a la lepidopterologia Catalana*.
in : *SHILAP* V, p. 63 (1977).
- Rebel, H. - *Catalog der Lepidopteren des Palaearctischen Faunengebietes* (1901).
- Reichholf, J. - Zur Verbreitung und Ökologie des Wasserschmetterlings *Acentropus niveus* Olivier (Lepidoptera, Pyralidae) in Bayern.
in : *Nachrichtenblatt der Bayerischen Entomologen* 22, p. 60 (1973).
- Schille, F. - *Fauna Motyli Polski, Tom II* (1930).
- Snellen, P. - *De vlinders van Nederland, Microlepidoptera*, (1882).
- Soffner, J. - Bemerkenswerte Schmetterlingsfunde aus der Stassfurter Gegend und dem Harz.
in : *Ent. Zeitschrift (Frankfurt)* 64, p. 11, (1954).
- Warren, R. - *Acentria nivea* (Ol.) at light.
in : *Ent. Record* 88, p. 136 (1976).
- Whalley, P. - Some changes in the nomenclature of British Lepidoptera.
in : *Ent. Gazette* 17, p. 72 (1966).
- Wocke, M. - *Catalog der Lepidopteren des Europaischen Faunengebietes* (1871).